

Gast: «... ich habe den Eindruck, dass man in Asien unseren Humor nicht so richtig versteht, aber Dank Ihrer Übersetzung war das ja zum ersten Mal kein Problem.»

Die Dolmetscherin läuft rot an und antwortet mit Höflichkeiten, da drängt der Veranstalter zum Aufbruch. Als sie weit genug weg sind, verplappert sich der Praktikant: «Die Dolmetscherin hat gesagt: Hier ist jetzt der Redeteil, den man im Ausland komisch findet, und es wäre schön, wenn Sie bei «jetzt» alle lachen würden... Jetzt!» (dolmetscher-berlin.blogspot.com/.../bearbeiten-zum-schluss-lachen-in-tokio.html).

Підсумуємо. Девіації у жанрах комічного далеко не завжди є умисними, вони виникають непередбачувано або і неусвідомлювано через низку причин, пов'язаних як з комунікантами, так і з ситуацією спілкування. Такі девіації спричиняють власне покращення комунікації і сприяють якщо не кооперативному спілкуванню, то легкому взаємосприйняттю комунікантів на когнітивному рівні. Для комічного ефекту характерні девіації на рівні побудови мовленнєвого акту, на рівні формування жанру, як і на рівні міжкультурної комунікації.

Комунікативні девіації мають перспективи дослідження у сферах суб'єктивного сприйняття, комунікативного менеджменту, мистецтва контакту та маніпулятивних технологій впливу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф. С. Коммуникативные девиации и условия успешности речевого жанра / Ф. С. Бацевич // Общие проблемы теории речевых жанров. – Саратов. – № 1(9), 2014. – с. 16.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології / Ф. С. Бацевич. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2000. – 236 с. (Монографія).
3. Земская Е. А. Языковая игра / Е. А. Земская, М. В. Китайгородская, И. Н. Розанова // Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест / [отв. ред. Е. А. Земская]. – М.: Наука, 1983. – С. 172–214.
4. Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
5. Норман Б.Ю. К типологии речевых ошибок (на синтаксическом материале) / Б.Ю. Норман // Речевые приемы и шибки: типология, деривация и функционирование. – М., 1989.
6. Пелегріно П. 300 оповідань для душі / Піно Пелегріно. – Львів: Свічадо, 2014. – 200 с.
7. Пешковский А.М. Объективная и нормативная точка зрения на язык. Избранные труды. М., 1959. – С. 50–62.
8. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – [2-е изд., испр. и доп]. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
9. Koithan U., Schmitz H., Sieber T., Sonntag R. Aspekte 2. Arbeitsbuch 2 / U. Koithan, H. Schmitz, T. Sieber, R. Sonntag. – Berlin und Münschen: Langenscheidt. – 184 S.
10. Nöstlinger C. Das große Nöstlinger Lesebuch. – Weinheim und Besel: Beltz und Landsberg, 1998. – 291 S.
11. Nöth W. Errorsasa Discovery Procedure in Linguistics / Nöth W. – IRAL, 1979. – V. 17. – P. 61–76.
12. dolmetscher-berlin.blogspot.com/.../bearbeiten-zum-schluss-lachen-in-tokio.html

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Христина Дяків – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: лінгвістична девіатологія, лінгвістична генологія, прагмалінгвістика, комунікативна лінгвістика, міжкультурна комунікація.

УДК 811.111

ЕФЕКТ БУМЕРАНГА ЯК НАРАТИВНИЙ ПРИЙОМ В АНГЛОМОВНОМУ БІБЛІЙНОМУ ДИСКУРСІ: ЕКОПОЕТОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

Олена ЖИХАРЄВА (Київ, Україна)

У статті розглядається «ефект бумеранга» як наративний прийом, використаний у двох біблійних книгах: Рут і Естер. Цей ефект в англomовному біблійному дискурсі виникає внаслідок такої подорожжя повісткування, коли позитивні наміри притягують позитивний результат, а негативні наміри тягнуть за собою негатив. У нарації з книги Рут події розгортаються так, що позитивне ставлення до оточення приводить до отримання божої винагороди. У нарації з книги Естер оповідь побудовано на тому, що негативне ставлення до людей неминуче призводить до сумних наслідків, зокрема до смерті людини: плануючи зло – його отримуєш.

Ключові слова: біблійний дискурс, ефект бумеранга, книга Естер, книга Рут, нарація, оповідь.

This paper focuses on the "boomerang effect" as a narrative technique in two biblical texts: Ruth and Esther. This effect in English biblical discourse emerges when a narrative is built so that good intentions entail positive results while bad ones bring negative consequences. The narration in Ruth unfolds in such a way that positive attitude towards others leads to getting God's reward. In the narration from Esther negative attitude towards people imminently results in human's death: planning evil, you get it.

Key words: biblical discourse, boomerang effect, Esther, Ruth, narration, narrative.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується «екологізацією» науки [2, с. 27], тому спостерігається активний розвиток нових наукових напрямків, таких як екологія перекладу,

емотивна лінгвоекотологія, екологічна поетика, екологічна стилістика (Н. М. Білозерова, Л.В. Кушніна, Н.В. Лабунець, Є.М. Пилаєва, Н.Г. Солодовнікова, В.І. Шаховський та інші), які сповідують екологічний підхід до мови та різножанрових дискурсів. До останніх належить біблійний дискурс, у якому закладено екологічну проблематику, що торкається етичних норм і цінностей, так звана екологічна етика, яка «регулює взаємовідносини не тільки між людьми, але й між людиною і природним оточенням» [11, с. 22–23]. Екологічність вербальної і акціональної поведінки полягає у свідомих діях індивіда, які «оцінюються як акт морального самовизначення людини, де вона стверджує себе як особистість – у своїх стосунках із іншою людиною, ставленні до себе самої, суспільства» [8, с. 244]. Як зазначає К. Райт, розглядаючи моральну значущість стародавнього народу Ізраїля для сучасного світу, «намагаємося побачити наш власний світ у світлі писань Ізраїлю, і, таким чином, виконуємо Божественний задум [...]. В одній культурі і в одному зрізі історії вони дають нам парадигму тих соціальних цінностей, які Бог очікує від людства в цілому» [7, с. 60]. В текстах Біблії йде постійне нагадування про необхідність шанобливого і дбайливого ставлення одне до одного, що повинно проявлятися в наших вчинках, діях, щоб запобігти виникненню непорозуміння, відчуженості, заздрості тощо. Згідно з етичними постулатами, моральними вимогами, стандартами, моделями ідеальної поведінки, закладеними у Старому Заповіті [14; 15], людина має жити дотримуючись їх, повинна ставитися до інших так, як би вона хотіла, щоб ставилися до неї, і, таким чином, поліпшиться суспільство, «збережеться здоровий, щасливий, безпечний стан для окремих особистостей, щоб вони прагнули до благочестя» [7, с. 384].

Наукові праці з біблійної етики свідчать про наявність декількох аспектів її дослідження з різних точок зору: богословського, соціального, економічного (П.Д. Міллер, К. Райт), морального (В. Янцен, Дж. Бартон), регулятивного та екологічного (Green Bible; Д. Меррітт). Важлива роль у студіях біблійної етики відводиться повісткуванням і притчам, які структуруються за певними оповідними моделями (або наративними парадигмами) за В. Янценом, в нашій термінології нарративними патернами, при цьому застосовуються певні нарративні стратегії і прийоми опису людських стосунків з позицій біблійної етики, один з них можна назвати ефектом бумеранга. Актуальність нашого дослідження випливає з ключової ролі «ефекту бумеранга» як нарративного прийому в актуалізації тих ключових концептів, біблійного дискурсу, які сприяють становленню екологічних, гармонійних стосунків, відображених у нараціях про життя біблійних героїв. Мета запропонованого дослідження полягає у з'ясуванні когнітивно-нарративних механізмів та лінгвальних засобів створення ефекту бумеранга в англомовному біблійному дискурсі. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити основні підходи до тлумачення поняття «ефект бумеранга», зокрема в аспекті екопоетики; 2) встановити когнітивно-нарративні механізми створення ефекту бумеранга в англомовному біблійному дискурсі; 3) виявити та систематизувати вербальні засоби втілення ефекту бумеранга; 4) розкрити специфіку ефекту бумеранга в його нарративному та концептуальному втіленні в аналізованому біблійному дискурсі. Об'єктом дослідження є ефект бумеранга як нарративний прийом в англомовному біблійному дискурсі, а предметом – когнітивно-нарративні механізми, застосовані в англомовних біблійних книгах Рут і Естер для створення зазначеного ефекту.

Бумеранг – це зброя австралійських мисливців-аборигенів, яка має унікальну властивість. Зробивши свою справу, бумеранг завжди повертається до рук того, хто його запустив. Але якщо неправильно ним скористатися, то цей же бумеранг повертається несподівано і за неправильною траєкторією. І, таким чином, може вбити самого мисливця [4, с. 308].

Термін «ефект бумеранга» запозичений із психології. Він широко вживається у психології пропаганди і педагогічній психології та полягає в тому, що під впливом джерела інформації на аудиторію чи окремих осіб досягається результат, протилежний очікуваному [1, с. 469]. Таким чином, це дії чи інформація, які «спрямовані проти будь-кого, але повертаються проти тих, хто здійснив ці дії чи дав цю інформацію. Цей ефект проявляється і в безпосередньому спілкуванні, і у взаємодії між людьми. Соціально-психологічні дослідження показують, що агресивні дії чи слова однієї людини, спрямовані проти іншої, у результаті спрацьовують проти неї самої» [5, с. 498–499]. Тому загальна нарративна схема «ефекту бумеранга» буде виглядати таким чином: 1) подія (ситуація, вчинок) – позитивна або негативна; 2) розгортання дії (час, тривалість); 3) кінцевий результат і, відповідно, повернення до події – позитивні або негативні наслідки. Тобто, коли трапляється якась подія, їй необхідно розгорнутися в часі, поки бумеранг досягне кінцевої точки і повернеться назад із відповідними наслідками.

Розглянемо детальніше біблійні нарації в яких відносини між людьми розвиваються за принципом «ефекту бумеранга», а саме, фрагменти з описом стосунків між героями із книги Рут (про життя Рут і її свекрухи Наомі) [13, Ruth 1–4] та книги Естер (про стосунки між царським радником Гаманом і юдеянином Мордехаєм) [13, Esth 3–9], де втілено схеми морального життя особистості у поєднанні із суспільними стосунками, і звернімо увагу на наслідки моральної чи

аморальної поведінки, що виражається у понятті «ефект бумеранга», коли позитивні стосунки між людьми ведуть до захоплення і навпаки, негативні – до покарання.

У книзі Рут поступовий розвиток «ефекту бумеранга» у стосунках між двома героїнями, Наомі і Рут, та їх оточенням спостерігається протягом усієї оповіді навколо декількох, маркованих відповідною лексикою, тематичних ліній: соціальної (голод, смерть), пасторальної (жнина, пшениця, ячмінь) та особистісної (майбутнього чоловіка Рут, Боаза). «У нарративний ланцюг дій автор вкладає мотивацію на розкриття повісткування від початку до кінця» [3, с. 209].

Основний сюжетний конфлікт у книзі Рут, пов'язаний із випробуваннями і моральним вибором людини, розвивається цілком традиційно: зароджується на початку історії, розгортається у її середині і закінчується в кінці. «У книзі Рут задається найвищий моральний зразок людських взаємовідносин, справжньої терпимості і терпіння, милосердя і любові. [...] Книга розповідає про шляхи до Єдиного Бога, які відкриваються через любов до ближнього, про найвищу нагороду, яка тільки можлива в нашому земному житті» [9].

В аналізованому повістванні простежуються три нарративні патерни: шлях, випробування й дім. – та чотири концептуальні мотиви: вірності, віри, любові, благополуччя, які сукупно складають нарративну модель «ефект бумеранга».

Наративний патерн «шлях» зароджується на початку історії, пов'язаний із соціальною тематичною лінією голоду, смерті та представлений концептуальним мотивом віри. Книга Рут починається з драматичних обставин, оскільки через голод ("*there was a famine in the land*" [13, Ruth 1:1]) сім'я Наомі, свекрухи Рут, змушена була переїхати до моавського краю, де вона втрачає свого чоловіка і двох синів, які померли (*husband died; she was left; sons died*): "*3. Naomi's husband died; and she was left, and her two sons. 5. And Mahlon and Chilion died also both of them; and the woman was left of her two sons and her husband*" [13, Ruth 1:3, 5]. Саме тут вперше зустрічаємось із проявом шанобливих стосунків між свекрухою і невістками, яка бажає, щоб вони, за божою милістю ("*the LORD deal kindly with you*" [13, Ruth 1: 8]), залишилися у рідному краї: "*Go, return each to her mother's house*" [13, Ruth 1: 8], оскільки і вони були милостиві до неї і її дітей – своїх померлих чоловіків: "*as ye have dealt with the dead, and with me*" [13, Ruth 1: 8]. Таким чином, зароджуються паростки «ефекту бумеранга». Незважаючи на своє горе, свекруха милостиво ставиться до невісток. Наомі навіть хоче, щоб невістки могли знову одружитися: "*The LORD grant you that ye may find rest, each of you in the house of her husband*" [13, Ruth 1: 9], що було легше здійснити на їхній рідній землі.

Наомі пригнічена, беззахисна, оскільки не знає, що Господь приготував їй не випробування, а спасіння завдяки невістці-моавітянці, Рут, яка вирішила вирушити зі своєю свекрухою до краю, звідки свекруха пішла свого часу і підтримати її: "*Intreat me not to leave thee, or to return from following after thee: for whither thou goest, I will go; and where thou lodgest, I will lodge*" [13, Ruth 1: 16]. Цими словами (*intreat me not; to leave thee; following after thee; for whither thou goest, I will go; where thou lodgest, I will lodge*) підтверджується відданість Рут своїй свекрусі і її порядність, а в наступному вірші ще й її відданість Богу, оскільки Рут готова була прийняти віру своєї свекрухи, відмовившись від своєї: "*thy people shall be my people, and thy God my God*" [13, Ruth 1: 16]. Вона була готова присвятити власне життя свекрусі до її останніх хвилин, коли тільки смерть могла розлучити їх: "*Where thou diest, I will die, and there will I be burie: the LORD do so to me, and more also, if ought but death part thee and me*" [13, Ruth 1: 17]. Саме тому Рут, прийшовши до єдиного Бога, за законом «ефекту бумеранга» була кінцево винагороджена, знайшовши своє щастя.

Наративний патерн «випробування» у розгортані моделі «ефекту бумеранга» маніфестується у книзі Рут об'єднанням пасторальної і особистісної тематичних ліній, які представлені концептуальними мотивами вірності, віри, любові.

Як у будь-яких біблійних повістваннях стосунки між персонажами, тут любов і вірність у стосунках невістки і свекрухи, представлено імпліцитно, завдяки гармонійній побудові композиції повісткування – без негативних персонажів, без будь-яких конфліктів. Крім того, у цій нарації відтворено художній аналог міфологічного архетипу матері і дочки, так званий «вторинний архетип», за А. Шамаїною-Великановою, і саме звідси він увійшов у літературу як *сюжет удочеріння* [12, с. 4–5].

З самого початку книги сімейні стосунки, а саме, відданість та вірність невістки (*I will die, and there will I be burie; death part thee and me*), показуються як вираження «сімейної відданості» [10, с. 520]. Під час випробування Рут прийшлося працювати з ранку до вечора ("*from the morning until now, that she tarried a little in the house*" [13, Ruth 2: 7]; "*so she gleaned in the field until even*" [13, Ruth 2: 17]), щоб вижити, прогодувати себе і свекруху, збираючи колоски в полі, не лише своєму, а й Боаза, родича чоловіка її свекрухи, наприклад: "*And Ruth the Moabitess said unto Naomi, Let me now go to the field, and glean ears of corn after him in whose sight I shall find grace*" [13, Ruth 2: 2].

Дбайливе ставлення до свекрухи обернулося добром і повагою до Рут з боку Боаза, який вмовляв її не йти на інше поле (*go not to glean in another field; abide here fast by my maidens; go*

thou after them) і нікому не дозволяв її проганяти (*have I not charged the young men that they shall not touch thee; Let her glean even among the sheaves, and reproach her not; rebuke her not*). Боаз проявляє милість по відношенню до Рут (*Why have I found grace in thine eyes; Let me find favour in thy sight; for that thou hast comforted me; hast spoken friendly unto thine handmaid*), оскільки вона поважає свою свекруху (*all that thou hast done unto thy mother in law since the death of thine husband*) і пожертвувала власним народом та батьками (*how thou hast left thy father and thy mother, and the land of thy nativity*) заради благополуччя свекрухи. Саме тому, як натякнув Боаз, за її роботу їй тепер допоможе Господь (*The LORD recompense thy work*) і надасть повну винагороду, про яку довідаємось у кінці історії (*a full reward be given thee of the LORD God of Israel*), оскільки Рут тепер під захистом Господа (*under whose wings thou art come to trust*) – під Його крилами, під Його охороною.

Як зазначає А. Шамаїна-Великанова, у книзі Рут зображено не сімейну любов і вірність чи зумовлену ними добродійність, а взаємні стосунки людей, які в Біблії устанавлюються Богом і позначаються на івриті словом *hesed* (що означає «вірність», «милість», «добро», «любов»). Божественний *hesed* людських стосунків (самовіддана любов, яка проявляється до сторонньої, незнайомої чи, навіть, ворожої людини) є частиною більш загального поняття біблійного *hesedu* [12, с. 4, 10].

За законом бумеранга, позитивне ставлення до людини, а також і віра у Бога, поступово вігукуються в доброзичливому ставленні інших людей.

Наративний патерн «дому» передається концептуальним мотивом благополуччя і є кінцевим результатом дії «ефекту бумеранга». Поняття дім – це більше ніж будівля, воно символізує сім'ю, стосунки між мешканцями. Гарне ставлення і вірність свекрусі повертається до Рут вірністю свекрухи, яка теж піклується про неї, намагаючись знайти для неї чоловіка і дім (*shall I not seek rest for thee*): "*Then Naomi her mother in law said unto her, My daughter, shall I not seek rest for thee, that it may be well with thee?*" [13, Ruth 3: 1]. Рут, яка на початку історії страждала від бідності, втративши чоловіка, насамкінець історії отримала більше ніж мала, а саме, домівку, іншого чоловіка і дитину. Наомі, яка, здавалося, втратила сенс життя (*Blessed be the LORD, which hath not left thee this day without a kinsman*), залишилася із люблячою невісткою (*for thy daughter in law, which loveth thee*), яка замінила їй сімох синів (*which is better to thee than seven sons*), та, народивши сина, продовжила рід і надала життю Наомі нового смислу (*a restorer of thy life, and a nourisher of thine old age; There is a son born to Naomi*).

Отож, у кінці історії свекруха сама отримує винагороду – дитину від Рут, яка продовжує її рід, оскільки сини померли, а Рут не мала дітей від колишнього чоловіка – сина Наомі.

Книга Рут передає історію про трагедію і триумф, смерть і любов, а головною темою історії є пошук дому, який виражається у намаганні свекрухи знайти дім для своєї вірної невістки Рут [10, с. 520]. Основна ідея розкривається імпліцитно через вчинки героїв, у першу чергу, вірність головної героїні своїй свекрусі, добросердність та праведність Боаза, їх віру в Бога і терпіння. «Ефект бумеранга» у стосунках між людьми у книзі Рут визначається тим, що добрі, віддані, щирі почуття до свого ближнього, обов'язково повернуться до людини, причому не тільки від близької їй людини, а й від сторонньої, і ще у більшому обсязі. Розвиток «ефекту бумеранга» в отриманні нагороди і благополуччя розгортається поступово, повільно протягом усього повісткування та містить елемент випробування: Рут піклувалася про Наомі – потім про неї піклувалися Наомі та Боаз; чужинка Рут прийняла іншу віру – Бог послав їй винагороду (сім'ю, дитину, чоловіка). Пройшовши шлях випробувань голодом, смертю, тяжкою працею, але зберігши такі позитивні риси, як повага, вірність, відданість, Рут в кінці історії придбала благополуччя. Незважаючи на попередні труднощі, Рут за милістю Бога отримує замість голоду – хліб, замість зневіри – надію, замість самотності – сім'ю і замість приниження – славу [6].

На відміну від книги Рут, в аналізованому фрагменті з книги Естер [13, Esth 3–9] спрацьовує той варіант «ефекту бумеранга», де протиставляються два протилежні персонажі, що прагнуть різних цілей. Так, Гаман прагнув високого положення у суспільстві, а Мордехай захищав божий народ. Спостерігаємо три протилежні наративні патерни: презирство – повага до Господа; випробування; спасіння народу – поразка ворога, – та концептуальні мотиви: непокірність, віра у Бога, заздрість, зло, ненаситність, неблагополуччя, благополуччя.

Антонімічний наративний патерн «презирство – повага до Господа» зображається на початку повісткування в роглянучому фрагменті з книги Естер, коли зароджується конфліктна ситуація між Гаманом і Мордехаем.

Тут, передовсім, зображено ставлення людини на ім'я Гаман, яка отримала найвищий пост у царстві, до інших людей. Усі цареві раби повинні були вклонятися йому, падати на коліна ("*And all the king's servants, that were in the king's gate, bowed, and revered Haman: for the king had so commanded concerning him*" [13, Esth 3: 2]): єдиним, хто не підкорився, – був Мордехай. наприклад: 2. *But Mordecai bowed not, nor did him reverence.* 3. *Then the king's servants, which were*

in the king's gate, said unto Mordecai, Why transgressest thou the king's commandment? [13, Esth 3: 2–3].

На запитання, чому він не вклоняється, Мордехай відповів, що є юдеямином ("for he had told them that he was a Jew" [13, Esth 3: 4]), тобто за законом повинен вклонитися лише Єдиному Богу. Тут спостерігаємо актуалізацію концептуальних мотивів непокорності Мордехая (*bowed not; nor did him reverence*) і його віри в Бога (*he was a Jew*).

Гнів Гамана з цього приводу був такий страшний (*full of wrath*), що він вирішив знищити не тільки Мордехая (*to lay hands on Mordecai alone*), а й усіх юдеян, увесь їхній народ (*sought to destroy all the Jews*), наприклад: *And he thought scorn to lay hands on Mordecai alone; for they had shewed him the people of Mordecai: wherefore Haman sought to destroy all the Jews that were throughout the whole kingdom of Ahasuerus, even the people of Mordecai* [13, Esth 3: 6].

З цією метою Гаман обмовив цареві народ Мордехая, який нібито не підкоряється наказам царя (*neither keep they the king's laws*), має свої закони (*their laws are diverse from all people*), тому цих людей належить знищити (*they may be destroyed*), пор.:

therefore it is not for the king's profit to suffer them [13, Esth 3: 8].

If it please the king, let it be written that they may be destroyed [13, Esth 3: 9].

Таким чином, простежуємо мотиви зла, ненаситності, заздрості Гамана (*the Jews' enemy; to destroy all the Jews; thought scorn; full of wrath*), який, на відміну від Мордехая, не був вірний Господу.

Наративний патерн «випробування» у розгортанні моделі стосується як Гамана, так і Мордехая. Гаман намагався знищити юдейський народ, а Мордехай прагнув до цілісності нації та її захисту. Саме Гаману було доручено здійснити цю справу щодо вигублення народу і втрати Мордехая так, як йому заманеться (*to do with them as it seemeth good to thee*), щоб вигубити народ юдеян (*to destroy, to kill, to cause to perish*), коли ще не міг здогадатися, чим це обернеться для нього.

Мордехай, дізнавшись про рішення Гамана, дуже засмутився: він одягнув веретище, посипався попелом (*put on sackcloth with ashes*) та гірко заплакав (*cried with a loud and a bitter cry*). Для юдеїв це були дні жалоби (*great mourning*), посту (*fasting*), плачу (*weeping*), голосіння (*wailing*): вони лягали ниц у веретищах та попелі (*lay in sackcloth and ashes*), таким чином виражаючи своє горе.

На відміну від Мордехая і юдейського народу, Гаман був сповнений радощів (*joyful and with a glad heart*). Він стримував себе (*Nevertheless Haman refrained himself* " [13, Esth 5: 10]), коли Мордехай не встав (*he stood not up*) і не тремтів перед ним (*nor moved for him*). Гаман, натомість, зухвало розповідав про славу власного багатства (*the glory of his riches*), численність своїх синів (*the multitude of his children*), те, як звеличив його цар (*all the things wherein the king had promoted him*), як він піднявся над царськими князями і слугами (*how advanced him above the princes and servants of the king*). Тут простежуємо концептуальні мотиви непокори, з одного боку, і ненаситності, з іншого. Мотиви заздрості та зла проявляються в тому, що для реалізації свого задуму Гаман заздалегідь зробив шибеницю (*a gallows be made of fifty cubits high*).

Завершальним у повістуванні є наративний патерн «спасіння народу – поразка ворога», оскільки для Гамана наслідки його задуму призвели до власної смерті, а Мордехай і його народ, пройшовши випробування, отримали те хороше, що мав Гаман. Кінцева частина повістування поділяється на два етапи приниження Гамана: 1) моральне та 2) фізичне, – і, відповідно, звеличення і моральне задоволення Мордехая.

Переломним став епізод, коли цар несподівано знаходить у книзі пам'яток згадку про змову проти нього, яку свого часу розкрив Мордехай (*"And it was found written, that Mordecai had told of Bigthana and Teresh, two of the king's chamberlains, the keepers of the door, who sought to lay hand on the king Ahasuerus"* [13, Esth 6: 2]), і забажав його нагородити замість того, щоб страчувати. Запросивши до себе Гамана, цар радиться з ним, як краще нагородити порядну людину (*"And the king said unto him, What shall be done unto the man whom the king delighteth to honour?"* [13, Esth 6: 6]), за яку Гаман приймає себе (*"Now Haman thought in his heart, To whom would the king delight to do honour more than to myself?"* [13, Esth 6: 6]). Вдягнути в царську одягу (*Let the royal apparel be brought which the king useth to wear*), дати царського коня (*the horse that the king rideth upon*) і царську корону (*the crown royal which is set upon his head*), провезти на коні міським майданом (*bring him on horseback through the street of the city*), нехай йому служить один із старших царських князів (*delivered to the hand of one of the king's most noble princes*), промовляючи, що це сам цар бажає віддати йому шану (*proclaim before him, Thus shall it be done to the man whom the king delighteth to honour*) – такою була відповідь Гамана. А цар побажав, щоб виконавцем ушановування Мордехая був саме Гаман.

Моральне приниження Гамана і возвеличення Мордехая було першим проявом «ефекту бумеранга» в аналізованій нарації: принизливість для Гамана цієї церемонії примусила його

закрити голову (*head covered*), нібито у жалобі (*mourning*): "*But Haman hastened to his house mourning, and having his head covered*" [13, Esth 6: 12].

«Ефект бумеранга» спрацював удруге як фізичне приниження, коли цариця Естер запросила Гамана до себе, назвавши його злим (*wicked*), ненависником (*adversary*) та ворогом (*enemy*) її народу. Здогадуючись, що йому загрожує смерть (*there was evil determined against him*), Гаман почав просити Естер про прощення (*stood up to make request for his life*). І в кінці кінців усе закінчилося смертю Гамана. Один із євнухів згадав про шибеницю в гамановому дворі, приготувану для Мордехая, на якій Гамана і повісили: "*So they hanged Haman on the gallows that he had prepared for Mordecai. Then was the king's wrath pacified*" [13, Esth 7: 10].

Для народу юдейського, який повинен був загинути від руки Гамана, це було моральним задоволенням; крім того, усе обернулося на їхнє добро і життя. День загибелі Гамана і планованого вигублення юдеїв став для них днем спасіння: вони раділи (*had gladness*), веселилися (*had joy; had light*), шанувалися (*had honour*) і святкували (*had feast*), наприклад: "*16. The Jews had light, and gladness, and joy, and honour. 17. And in every province, and in every city, whithersoever the king's commandment and his decree came, the Jews had joy and gladness, a feast and a good day. And many of the people of the land became Jews; for the fear of the Jews fell upon them*" [10, Esth 8: 16–17].

Гаману не вдалося задовольнити свої зловісні бажання й амбіції, оскільки спрацював божий промисел – спасіння божого народу, хоча Господь і залишався невидимим. А Мордехая цар звеличив, подарувавши йому царський наряд (*royal apparel*), золоту корону (*a great crown of gold*), пурпуровий одяг з тонкого льну (*a garment of fine linen and purple*).

Словами царя сформульовано головну думку цього повісткування про «ефект бумеранга», коли зло повертається злом: "*his wicked device, which he devised against the Jews, should return upon his own head*" [13, Esth 9: 25]. Отже, влада і високе становище не повинні бути спрямовані на приниження інших. Якщо будеш звеличувати себе, ставити себе вище за інших, неправдиво свідчити проти інших ("*Thou shalt not bear false witness against thy neighbour*" [13, Ex 20: 16]), потрапиш у пастку, яку приготував для них. Таким чином, Гаман, запустивши бумеранг негативу проти Мордехая і єврейський народ, постраждав сам, оскільки образив Бога.

Структурація опису становлення гармонійних, екологічних стосунків між людьми в англомовному біблійному дискурсі ґрунтується на використанні нарративного прийому бумеранга, чий ефект представлено двома різними векторами: позитивним і негативним – та відповідними нарративними схемами. У книзі Рут це вірність, віра в Бога → випробування → доброзичливе ставлення та допомога інших → винагорода. У книзі Естер – зло, ненависть → приниження → розплата (смерть) та протилежна схема: стриманість, віра у Бога → випробування → винагорода.

Перспективу подальших досліджень у галузі біблійної екопоетики вбачаємо у виявленні інших нарративних прийомів репрезентації «екології стосунків» в англомовному біблійному дискурсі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / Светлана Марковна Вишнякова. – М.: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
2. Иванова Е.В. Метафорическая концептуализация природных катастроф в экологическом дискурсе (на материале медийных текстов): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Иванова Елена Валерьевна. – Челябинск, 2007. – 219 с.
3. Костюшкина Г.М., Алифанова О.Г. Организация нарративной логики: когнитивно-дискурсивный аспект / Г.М. Костюшкина, О.Г. Алифанова // Проблемы концептуальной систематики языка, речи и речевой деятельности: материалы 5-й Всероссийской научной конференции. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – С. 207–217.
4. Ольшанский Д.В. Психология масс / Дмитрий Вадимович Ольшанский. – СПб.: Питер, 2002. – 368 с.
5. Почебут Л.Г., Мейжис И.А. Социальная психология / Л.Г. Почебут, И.А. Мейжис. – СПб.: Питер, 2010. – 672 с.
6. Прокопенко А. Экспозиция книги Руфь – часть I: контекст книги / Алексей Прокопенко // Альманах «Кафедра». – Самара: Изд-во Церковь "Преображение" 2009. – С. 100–122. Электронный ресурс: <http://www.propovedi.ru/resource/exposition-of-ruth-1-context-of-book/>
7. Райт К. Око за око. Этика Ветхого Завета / Кристофер Райт. – Черкассы: Коллоквиум, 2011. – 535 с.
8. Рыкунова И.Ю. Экологичность новозаветной притчи (на примере евангельской притчи о милосердном самарянине) / И.Ю. Рыкунова // Эмотивная лингвоэкология в современном коммуникативном пространстве. – Волгоград: Изд-во ВГСПУ «Перемена», 2013. – С. 243–247.
9. Синило Г. КНИГА РУТ. Религиозно-этический смысл и художественное своеобразие / Г. Синило // Педагогический альманах. – 2002. – № 11. Электронный ресурс: <http://old.ort.spb.ru/nesh/njs11/titul11.htm#begin>
10. Словарь библейских образов / Под ред. Л. Райкен, Дж. Уилхойт, Т. Лонгман. – СПб.: Библия для всех, 2008. – 1423 с.
11. Хрибар С.Ф. Экологическое в Библии. Формы религиозно-экологического мировоззрения. [Учебно-методическое пособие]. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2003. – 96 с. – Электронный ресурс: <http://www.ecoethics.ru/old/b46/>
12. Шмайна-Великанова А.И. Книга Руфи как символическая повесть: автореф. дис. ... д-ра культурологи: спец. 24.00.01. «Теория и история культуры» / А.И. Шмайна-Великанова. – М., 2011. – 26 с.
13. The Holy Bible. King James Version. – N.Y.: Ivy Books, 1991. – 1112 p.

14. Janzen W. Old Testament Ethics: A Paradigmatic Approach / Waldemar Janzen. – Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1994. – 236 p.

15. Wenham G.J. Story as Torah: Reading Old Testament Narrative Ethically / Gordon J. Wenham – N.Y.: Baker Academic. – 180 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Жихарєва – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету.

Наукові інтереси: лексикологія, когнітивна лінгвістика, когнітивна поетика, біблійні студії.

УДК 81'26:111.6

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ МОВЛЕННЯ У ПАРАДИГМІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Леся ІВАШКЕВИЧ (Київ, Україна)

У статті розглядається політична коректність мовлення у парадигмі теорії мовленнєвої діяльності. Визначаються та описуються суб'єкт, об'єкт такої мовленнєвої діяльності, притаманна їй активність, а також особливості повідомлення, що реалізує політкоректну стратегію мовлення, та його комунікативний ефект.

Ключові слова: політична коректність мовлення, теорія мовленнєвої діяльності, управління спілкуванням, евфемізація, масова комунікація, комунікативний ефект, мовний етикет.

The article deals with the phenomenon of the political correctness of the speech from the point of view of the theory of speech activity. The subject, object, activeness and the specifics of the political correct message are defined and described.

Key words: political correctness of the speech, theory of speech activity, management of the communication, euphemism, mass communication, communicative effect, speech etiquette.

Явище політичної коректності та пов'язаного з нею пом'якшення висловлювання вже тривалий час стоїть у центрі уваги вчених-лінгвістів. Так, за останній час з'явилися праці, присвячені аналізу політкоректності як культурно-поведінкової та мовної категорії [5], [7], питанням політкоректності з погляду міжкультурної комунікації [8], гендерним аспектам політкоректності [2]. Останні праці вчених-політологів, соціологів та мовознавців [3], [5], [7], [9] з проблем політкоректності свідчать про те, що це комплексне явище з ідеологічною та ментальною основою, а політкоректне мовлення є зовнішньою стороною, реалізацією глибинних змін, зумовлених об'єктивними суспільними процесами. Однак, незважаючи на те, що в сучасному мовознавстві дедалі більшої ваги набуває антропоцентричний підхід, а в центрі мовознавчих досліджень постає людина як суб'єкт та об'єкт мовленнєвої дії, явище політкоректності висловлювання досі не досліджене як *акт мовленнєвої діяльності*. Метою цієї статті є спроба опису феномена політичної коректності з точки зору теорії мовленнєвої діяльності та характеристики *суб'єкта* та *об'єкта* такої мовленнєвої діяльності (МД), притаманну їй *активність*, а також особливості *повідомлення*, що реалізує політкоректну стратегію мовлення, та його *комунікативний ефект*. Теоретичною базою аналізу слугували погляди на теорію комунікативної діяльності, представлені у роботах М. П. Брандес, А. А. Леонтьєва, М. С. Кагана.

Характеризуючи політкоректне мовлення відповідно до його комунікативної функції, зазначаємо, що його слід відносити не до міжособистісного, а до *сміслового спілкування* [1: 34] оскільки в цьому випадку мова йде про контакт типу «суб'єкт – об'єкт», де об'єктом стає адресат мовленнєвої дії. Як наголошує М. П. Брандес, смислове спілкування пов'язане з управлінням процесами спілкування та оперує низкою прийомів, призначених не для відображення та оцінки дійсності, а спеціально для управління спілкуванням. Саме концепція управління спілкуванням і лежить в основі політкоректності як мовного явища.

Дослідники політкоректності підкреслюють, що сама ідеологія політичної коректності спрямована на подолання міжнаціональних, міжетнічних та міжкультурних протиріч та конфліктів [7: 3], а політкоректне спілкування має на меті уникнення дискримінації тих чи інших соціальних груп [5: 2]. Низка авторів наголошує також на регулятивній функції евфемістичного висловлювання, його здатності вуалювати та прикрашати певні моменти дійсності [9: 23]. Вільданова Г.А. констатує, що на даний момент генератором політкоректних формулювань часто виступає державний бюрократичний апарат [2: 81], зацікавлений у запобіганні негативних економічних та політичних явищ. Продовжуючи думку дослідниці, ми хотіли б виокремити, що метою політкоректності як ідеологічного та мовного явища є, на нашу думку, не стільки піклування про уникнення дискримінації, скільки *підтримання загального позитивного інформаційно-комунікативного фону* у сучасному сповненому конфліктами та протиріччями суспільстві.